

Zacharia 14: 4-9

Door Hans Schraevesande

Zacharia 14 is een veelbesproken hoofdstuk. Dat is het vooral vanuit de verhouding jodendom-christendom, en soms ook bij een echte poging tot een joods-christelijk gesprek. In combinatie met de N.T. lezingen voor deze zondag (I Tess. 3:12- 4:2 en Lucas 21: 25 – 31) is het een uitgelezen kans om nader in te gaan op Artikel 1 van de Kerkorde: 'De Protestantse Kerk in Nederland is overeenkomstig haar belijden gestalte van de ene heilige apostolische en katholieke of algemene christelijke Kerk die zich, delend in de aan Israël geschonken verwachting uitstrekt naar de komst van het Koninkrijk van God'. Voor joden en christenen dringt zich de vraag op wat er dan precies in die verwachting gedeeld wordt. Met name 14:9 biedt een aanknopingspunt voor die vraag, evenals het gegeven dat nergens in dit hoofdstuk sprake is van de rol van een Messias.

Vanuit dit perspectief is het goed om vier christelijke leeswijzen te onderscheiden. Die kunnen bewust of onbewust, zowel bij de voorganger als bij de hoorders, een rol spelen.

1. *Een vergeestelijkende spirituele uitleg* vanuit het N.T. Dit vinden wij bijv. in de Kanttekeningen bij de Statenvertaling. Daar is Jeruzalem de kerk. In het bijzonder die van het N.T. De HEER die komt is dan Jezus Christus. Het is te gemakkelijk om hier van anti-judaïsme te spreken, maar deze manier van uitleg kan dat wel in de hand werken.
2. *Een uitleg die primair uitgaat van de plaats van dit hoofdstuk in het geheel van de profeet Zacharia en het geheel van het O.T.* Vaak wordt Zacharia apocalyptisch genoemd, als een van de weinige delen van het O.T. die daarvoor in aanmerking komen. Soms wordt het ook gezien als een overgang van profetie naar apocalyptiek. Daarbij is het telkens de vraag hoe je deze begrippen omschrijft. Mijn indruk is dat in dit hoofdstuk een aantal profetische tradities zijn samen gebracht die eerder in de richting van de profetie dan van apocalyptiek wijzen. Er is de traditie van 'De dag van de HEER' (met alle natuurverschijnselen die daarbij beschreven worden), van de plaats van Sion en de traditie van de pelgrimage naar Jeruzalem. Er is niet

een nadrukkelijke oproep tot bekering, zoals in veel profetische toekomstzeggingen, of een duidelijk verband met een historische situatie. Zach. 14 is eerder een compositie van profetische elementen die in een – overigens moeilijk te ontwarren tijdsorde – bij elkaar geplaatst zijn. Dat laat ruimte om al de verschillende motieven op hun eigen waarde te schatten en te vragen wat dat voor verschillende contexten betekend heeft en nu nog kan betekenen. Dat geldt zowel voor de joodse context, de N. T. context als voor de christelijke toekomstverwachting. Bij deze benadering kunnen we wegblijven bij alle apocalyptische schematisering in de tijd (het ‘spoorboekje’), zoals die ook nog een rol speelt bij christelijke groepen zoals christen-zionisten.

3. *Een joods-christelijke uitleg.* Deze uitleg duid ik zo aan omdat veel in het N.T. verwijst naar Zacharia en dat op de eigen tijd toepast. Dit kan verbonden worden met de wijze waarop deze profeet in de synagoge werd gelezen, met vooral een accent op Zacharia 14, dat het Loofhuttenfeest noemt. Op dit joodse feest werd op de eerste dag Zacharia 14 gelezen.

Deze motieven zijn uitvoerig uitgewerkt in een boek van Monshouwer en Vreekamp ‘Zacharja. Een profeet om te gedenken’ (Zoetermeer 1994). Hier worden uitvoerig, en soms te uitvoerig en daarmee gezocht, alle mogelijke verbanden tussen de het N.T. en Zacharja onderzocht. In een uitvoerig hoofdstuk (p.65-123) gaat Vreekamp in op de ontmoeting met het jodendom: ‘Zacharia 14 in de ontmoeting tussen kerk en Israël’. Hij probeert hier optimaal recht te doen aan zowel een joodse, als een christelijk lezing vanuit het N.T. Hij signaleert dat er bij latere joodse uitleggers een tendens is om messiaanse ideeën in dit hoofdstuk te vinden. Hij vraagt zich af hoe de tweeheid van God op de troon, zoals God de Vader en het Lam in Openbaring te verbinden zijn met de joodse toekomstverwachting. Hij aarzelt niet om daarbij gedachten over het duizendjarig rijk er bij te betrekken en Kabbalistische ideeën over de bemiddeling tussen God en zijn schepping. Hij ziet een spanning tussen de nabijheid van Jeruzalem in de beleving van christenen, en tegelijk de aanvankelijke grote afstand en vijandschap van de volken ten aanzien van Jeruzalem. Het blijft de spanning van de pelgrims die optrekken naar Jeruzalem van een afstand: ‘Tussen de veldtocht tegen Jeruzalem en

de pelgrimage naar de stad beweegt zich het leven van de kerk. Tussen deze uitersten van heidense attitude' (p.94).

4. *Een letterlijke lezing.* Aan de orthodoxe 'schriftgetrouwe' kant van de Nederlandse kerken vinden nog weer andere debatten plaats rond Zacharia 14. In 'Het Israëliisme en de plaats van Christus' (Red. Steven Paas, 2017) schrijft Jos Strengholt over 'Zacharia 14: 'Het staat er toch gewoon?' '(p.294-313). Hij gaat hierin vooral in gesprek met christen-zionisten die alles letterlijk nemen en grote belangstelling hebben voor alles wat in Zacharia 14 nog niet in vervulling is gegaan en nog letterlijk vervuld zal worden. Hij zelf wil een bescheiden benadering en verwijst daarbij verrassend naar Luther: 'Toen Maarten Luther een Latijnse exegese schreef over het boek Zacharia (1526), stopte hij abrupt na hoofdstuk 13. Een jaar later verscheen een Duitse uitgave, waarin Luther aan Zacharia 14 begint met de eerlijke erkenning: 'Hier, in dit hoofdstuk, geef ik het op. Want ik ben niet zeker waarover de profeet het heeft'. Voorbeelden van zo'n letterlijke uitleg: over het splitsen van de Olijfberg: er zullen nog geologische activiteiten gaan plaats vinden waardoor de aardbodem onder Jeruzalem omhoog gedrukt wordt. Het 'wegteren van het vlees' (vs. 12) zal door een kernoorlog gebeuren (soms ook vergaand verbonden met actuele politieke spanningen rond Israël). Dat Jezus van de Olijfberg naar de hemel is opgevaren doet de identificatie van zijn wederkomst op die plek met het verschijnen van de HEER in Zach. 14 voor de hand liggen.

Uitvoerig beargumenteert Strengholt waarom een letterlijke lezing onmogelijk vol te houden is en heeft oog voor het metaforisch spreken. Hij wijst er op dat er al heel vroege uitleggers zijn geweest die de vervulling van dit hoofdstuk in de tijd van de Makkabeeën plaatsten. Hij zelf ziet alles christologisch vervuld in het N.T.: 'Christus centraal in Zacharia 14' (p.304).

Zo komt hij dicht in de buurt van de vorige benadering. Met dit verschil dat er voor de spannende verhouding tot de joodse verwachting geen ruimte lijkt te zijn. Maar daarvoor is in de denklijn van Paas cs. over het algemeen weinig ruimte. (Zie voor aspecten van het debat in orthodoxe kerken het internet onder Zacharia 14).

Het bovenstaande zijn vooral hermeneutische overwegingen. Voor wie preekt over deze tekst liggen er daarna nog tal van vragen, die ook worden opgeroepen door de te lezen N.T. teksten, die een duidelijker apocalyptisch karakter vertonen en van waaruit in eerste instantie de bruggen naar het verleden en de toekomst geslagen moeten worden.

Bij Zach. 14: 4-9 zou vs. 9 het beste centraal kunnen staan in de verkondiging. De verzen 4-8 vertonen veel profetische motieven waarvan de functie moeilijk te achterhalen is en waarover de exegeten vergaand van mening kunnen verschillen. Vers 9 staat in het hoofdstuk centraal. Zevenmaal horen wij 'op die dag'. In vers 9 is het de vierde maal. Het vers verwijst direct naar de centrale belijdenis van Israël van de enige en unieke God. Zijn naam zal de enige naam zijn. De Talmud merkt hierbij op: 'Niet zoals deze wereld is de toekomstige wereld. In deze wereld wordt de meest heilige Naam (het Tetragrammaton) op een andere wijze geschreven (JHVH) dan gelezen (Adonai). Maar in de toekomstige wereld zal de Naam worden uitgesproken zoals geschreven: de Naam zal één zijn'.

Een eigenaardige moeilijkheid is er in de overgang van vs. 9 naar vs. 10. Twee maal klinkt 'Kol-ha-arez': heel het land. In vs. 9 doorgaans vertaald met 'heel de wereld'. In vs. 10 met heel het land (geografisch door plaatsnamen bepaald). Ook joods-zionistische uitleggers zagen hier problemen (Schalom Ben-Chorin wilde ook in vs. 9 met 'land' vertalen). Een mogelijke oplossing kan zijn dat heel de *wereld* zo vlak wordt als de Jordaanvallei (Zoals ook de NBV vertaling met het woord 'als' suggereert, dat niet zonder meer in het Hebreeuws te vinden is; er staat niet meer dan dat het land verandert in vlak land; de Jordaanvallei wordt niet als zodanig genoemd).

God als koning op aarde voor de mensen. Over mensen in de hemel horen we niet. Zo stelt deze tekst indirect de vraag naar het delen in de verwachting van joden en christenen: hoe aards? hoe hemels? hoe vergaand en definitief? (vergelijk het 'gekomen' en het 'nog niet' in het N.T; en ook het niet volmaakte vrederijk in Zacharia 14 (de straf van het uitblijven van de regen, vs.17 en 18). Genoeg voor joden en christenen om samen te overdenken.

Hans Schraevesande

